

De intellektuella och makten

Det är narrens uppgift att häckla vid bordet

SVENSKA INTELLEKTUELLA har inlemmats i folkhemmet, påstår Mikael Timm i den nyuppblossade diskussionen om de intellektuellas ansvar. Vi har blivit lydig redskap åt näringslivet och staten, vi utreder och administrerar, både andra och oss själva. Journalisterna anammar politikernas språk och forskarna ger goda råd åt kriminalvårdsstyrelsen.

Därför är det hög tid för de intellektuella att lämna det folkhemmska festbordet, konkluderar Timm. I stället måste vi försöka inta en "tredje position", utanför stat och näringsliv.

Det låter bra — "Den Tredje Positionen" — men vad innebär den? Vad ska de intellektuella syssla med där? När Timm försöker formulera ett positivt alternativ till hantlangarrollen blir han otydlig. Vi ska "granska" och "beskriva", vi ska "ta avstånd från" och skaffa oss ett (eget) språk. Men vad är det vi ska granska, hur ska vi beskriva, varför ska vi skaffa ett eget språk?

Timm ger en fingervisning genom att hänvisa till de franska, engelska och amerikanska intellektuella. Han framhäver att de intellektuella i USA utgör en egen "subkultur" delvis parallell med den offentliga makten. I England får de intellektuella inflytande genom en indirekt diffusionsprocess. I Frankrike befinner de sig i begivenheternas centrum genom att besitta "ordet" — något som både folket och dess makthavare respekterar.

Vi har svårt att tolka Timms antydningar om dessa länders intellektuella kultur på annat sätt än att han vill ge oss svenska intellektuella en egen maktplattform vid sidan av offentlig sektor och privat näringsliv. Den "tredje positionen" är alltså inget annat än en "tredje makt". De intellektuella

Voltaire och Sartre tas som exempel på intellektuella "vilkas makt utgår från deras tänkande och språkliga förmåga".

Men är det nu så radikalt att föreslå detta? Kan det verkligen vara en uppgift för intellektuella att skapa sin egen maktplattform? Skulle det kritiska uppdraget verkligen bara bestå i att skapa egna inflytelserika världsbilder i stället för att medverka till att sprida andra maktens bilder?

Vi tvivlar på det. 1970-talets många bidrag till en kritisk teori om de intellektuella och makten (Foucault och Bourdieu, Schelsky och Gouldner, Konrad och Szelényi) har gjort oss medvetna om att de intellektuella har egna maktanspråk. Alvin Gouldner har tex övertygande diskuterat mekanismerna för den intellektuella makten i sin teori om den kritiska diskurskulturen, dvs de intellektuellas språkliga förmåga att definiera världen åt dem som Schelsky kallar "de andra".

Timm har alltså gått rakt i fälan. Han har blivit sin egen maktideolog. Men finns det alternativ? Vi vill framhäva två andra aspekter på det intellektuella uppdraget.

För det första: att vara radikalt kritisk intellektuell betyder inte bara att granska andra makter, tex Gyllenhammars och Bodströms fögderier, utan också att beskriva och ta avstånd från alla makter, inklusive sin egen makt att definiera världen.

Eftersom makten i stor utsträckning vilar på vanan, på rutiner, kort sagt på samhällsliga institutioner, består det kritiska uppdraget följaktligen i att utpeka vanan, att göra den tydlig — genom att belysa den från ständigt nya vinklar. Det handlar således om att inta en radikalt anorlunda attityd till världen, en attityd som står i direkt kontrast

med något annat än vad den "är" har beskrivits på olika sätt. Schütz själv talar om "främlingen", Ralf Dahrendorf om den intellektuelle som "hovnarr". Det är främlingskapet som gör Strindberg till en av svensk historias största intellektuella, det är genom att uppföra sig som en narr som Jan Myrdal etablerar sig som en av våra få nutidsintellektuella.

Denna intellektuella gycklarfunktion är naturligtvis inte alls nödvändigtvis knuten till universitet eller akademier. Kanske snarare tvärtom. Vi har alla förmågan att bli intellektuella, vilket Gramsci påpekade. Vi har alla den potentiella förmågan att problematisera den givna världen — det enda som behövs är en smula civilkurage.

För det andra: att vara intellektuell innebär också att delta i ett offentligt samtal. Men det är inte alla offentliga samtal som är kritiska samtal. Timms "tredje position" leder obönhörligt till framväxten av en intellektuell elit, med sin egen gruppidentitet och sin egen sociala utopi, vars offentliga samtal förs å la franska televisionens Apostrof-program eller som kultursidesdebatter.

Den "tredje positionen" är en plattform för stabiliseringen av den tekniska och humanistiska expertisens herravälde. Att utifrån denna position vinna en publik betyder att etablera det Bourdieu kallar ett symboliskt dominansfält.

I motsats härtill föreställer vi oss att de intellektuella som "främlingar" och "narrar" kan skapa andra scener, och samla en publik till eftertänksamma leenden. Det kritiska offentliga samtalet skulle kanske kunna ta den medeltida karnevalen till förebild — den kritiska tankens fest

tuella ska lämna sin underordnade plats vid folkhemmets bord för att skapa sitt eget "high-table".

Hur ska vi annars förstå Timms lyriska beskrivning av den franske intellektuelles samhällsposition? Han befinner sig i "samma mediala rum som samhällets beslutsfattare". Diderot,

till världen som den framstår här-och-nu, dvs vardagsvärlden, "common-sense"-världen. Det kritiska projektet består med andra ord, för att låna den tysk-amerikanske sociologen Alfred Schütz uttryck, i att ifrågasätta den tagen-för-givna världen.

Denna förmåga att se världen

där folket och gycklarna gemensamt samlas runt maktens bord för att häckla såväl furste som prelat.

Så varför lämna bordet? Varför duka upp sitt eget? Sitt i stället kvar och insistera på ett dåligt bordsskick.

RON EYERMAN
THOMAS SÖDERQVIST